

րաբար Ս. Գրական) բանասիրական բազմաթիւ յօդուածներ, եւ գրական որոշ արժէքով քարգնամութիւններ, որոնք Ս/ռնի ամենէն կարգացուած էջերը եղան:

Այս բոլորէն վեր, ինչ որ բացառաբար ուսագրաւ է Նորին Ամենապատուութեան մէջ, ասիկա հայ եկեղեցականի աւանդական մտապահներին լիալիւ արժացողումն է իր անձին վրայ, այն դժուար բացասելի յասկութիւնը, որով մէկը պատկանելով հանդերձ կարգի մը, ասպարէզի մը, կ'ըլլայ անկէ աւելին. Մեսրոպ Մրբազան իբրեւ այդ կ'ապրի հազարաւորներու յիշողութեանցը խորը, որոնք այցելած են կէս դարէ ի վեր Ս. Աթոռը. այս գիծով անիկա կը մօտենայ մեր եկեղեցւոյ հին հայրերու այն փառանգին որ կը հասել է իր մէջ քաղցր, լուրջ, իր պաշտօնին մէջ ինքնակորոյս մարդերու անմոռանալի սակաւաթիւ ընտելիներու խումբը:

Վստահ ենք որ այսօր հաստատ է իրական արժէքներով հարուստ անձնաւորութիւն մը Պատրիարքական Դահլուճ վրայ, կը նշանակէ կենսունակ մեհնջեմաւորումը այս դարաւոր Հաստատութեան գործին, եւ իր երկու մեծանուն նախորդներու արդիւնքին: Իր նկարագրին քաղցրութիւնը ուրիշ գրաւական, քէ Միաբանական կեանքի մէջ ստեղծուած խաղաղութիւնը պիտի մնայ տեւական: Սուրբ Տեղեաց մէջ մեր իրաւունքները պիտի պաշտպանուին ու եւ ասեմէ մը աւելի կորովով եւ նախանձախնդրութեամբ, եւ պիտի պնակուին բոլոր անկեկալութիւնները Ս. Աթոռոյ վերանորոգուած կեանքին:

Այսպէս Նորին Ամենապատուութիւնը կը նշանակէ իր անձին եւ գործին վրայ կարծես ֆուլի. Առաքելի պատգամը. «Լեր հաւասարիմ մինչեւ ի մահ, եւ քաջ լեզ զպսակն կենաց»: Այս պսակը զոր այսօր այնքան յոյսերով եւ յարգանքով եկեղեցին եւ Ազգը կը զետեղեն իր գլխուն, վճռական վկայութիւնն է կիսադարեան իր մեհնաւնդ գործունէութեան, եւ հաւատարիմ ու պարկեշտ անձնաւորութեան:

ԱՄԵՆ. Տ. ՄԵՍՐՈՊ ՍՐԲ. ԱՐՔԵՊՍ. ՆՇԱՆԵԱՆ

ԸՆՏՐԵԱԼ-ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԱԹՈՌԻՆ

(Կ Ե Ն Ս Ա Գ Ի Ռ Ա Ն)

Տ. Մեսրոպ Արքեպս. ծնած է 1872 Սեպտեմբեր 30ին (Հ. Տ.), Կ. Պոլսոյ Սամաթիա թաղը: Մկրտութեան անունն է Միքիման, որ ետքէն փոխուած է Միհրանի: Իր մայրը՝ Ազնիւ զինք աշխարհ բերելուն երրորդ օրը կը վախճանի 16 տարեկան, երեք ու կէս տարի ետք ալ կը վախճանի իր հայրը՝ Թօնոնցի Նշան Լօքմակէօզեան 26 տարեկանին ու ինք կրկնապէս որք մնալով՝ կը մեծնայ իմամբին ներքեւ իր պապուն՝ Գրիգոր Լօքմակէօզեանի, որ 40 տարինորէ աւելի ծառայած է արքունի թնդանօթարանի իբր առաջին մեքենավար: Ատեն մը կը յաճախէ Նառըր Գափուի թաղային վարժարանը, ետքէն Բերա անցնելով՝ կ'աշակերտի Նարեկեանին 1881-1887 անընդմիջաբար: Նոյն տարիներուն իրերայաջորդ տնօրէնները եղած են՝ Մանուկ Սպեան (ապա Կոմիտաս Գահանայ), Մինաս Չերազ, Թարուիւն Զազրեան, Թարուիւն Կէլիպօլուեան եւ Թովմաս Թէրզեան: Ասոնցմէ զատ

ուսուցիչներ ունեցած է՝ Մաղաբիա Վրդ. Օրմանեան, Գարեգին Վրդ. Սրուանծտեանց, Ներսէս Վրդ. Արսլանեան, Յովհ. Քնյ. Մկրեան, Եղիազար Մուրատեան, Մինաս Սիոսեան, Պօղոս Բէրէստէճեան, Միհրան Յովհաննէսեան, Արիստակէս Պօյաճեան, Յարութիւն Յովհաննէսեան, Միլտոն Սերոբեան, Միհրան Պարթեւեան, եւն.:

1887-ի Մարտին կը որբանայ նաեւ իր խնամակալ պապէն եւ նոյն տարւոյ աշնան Յարութիւն Վեհապետեան Կ. Պոլսոյ Պատրիարքի յանձնարարագրով կը մեկնի Երուսաղէմ եւ Հոկտեմբեր 12-ին կը մտնէ Ժառանգաւորաց Վարժարան, ուրկէ շրջանաւարտ կ'ելլէ 1891 Մայիս 1-ին: Իր աշակերտութեան ժամանակաշրջանին տեսուչներն եղած են՝ Գէորգ Վրդ. Երէցեան, Սահակ Եպս. Ռապայեան (առժամաբար), եւ Մամբրէ Եպս. Մարկոսեան, եւ ուսուցիչներ՝ բացի վերոյիշեալներէն՝ Թորոս Զուղայեցի աստուածաբան (այժմ Թէոդորոս Ծ. Վրդ.), Մարկոս Նաթանեան, Յակոբ Մեղաւորեան, Մապահ Գիւլեան, որ Պետրոս Կիւրեղեան անուամբ աւելի քան երկու տարի իբրեւ միաբան ապրեցաւ Վանքին մէջ, եւն.:

1891-1895 ուսուցիչ Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ տեղացւոց Ազգ. Վարժարանին, ապա՝ հաշտակալ եւ գանձապետ. Միաբ. Ընդհ. Ժողովի ատենադպիր եւ ատենապետ, անգամ Տնօրէն Ժողովի, տեսուչ Զեռագրաց Մատենադարանի:

1906 տարւոյ Օգոստոսին կ'երթայ Աքբեա՝ յայց քաղաքական հայ բանտարկեալներուն եւ կը քաջալերէ եւ հոգեւորապէս կը մխիթարէ զանոնք ու անոնց մասին տեղեկագիր մը կը ղրկէ Կ. Պոլիս Օրմանեան Պատրիարքին:

Երբ Օսմանեան Սահմանադրութիւնը կը հռչակուի (1908 Յուլիս) Վեհապետեան Պատրիարք զինքը պատուոյ ուղեկից կը կարգէ Մատթէոս Իզմիրեան Սրբազանի, որ 12 տարուան քարտուկ վերջ կը դառնար Պոլիս: Վերջինս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրուելով երբ 1909 Յունիս 5-ին (Հ. Տ.) կը մեկնէր Կ. Պոլսէն՝ իրեն կ'ընկերացնէ Մեսրոպ Վրդ.՝ Օտեսա-Բեթրսպուրկ-Մոսկուա-Նոր Նախիջեւան-Պաքու-Թիֆլիս-Ալեքսանդրապոլ-Անի ճամբով, մինչեւ Ս. Էջմիածին: Բեթրսպուրկի մէջ՝ իբրեւ հետեւորդ Ս. Հայրապետին՝ կը ներկայանայ Նիքոլա Բ. Ցարին Բիթէրնօֆի Պալատին մէջ եւ Մարիա Ֆէօտոմիլնա Մայր Կայսրուհիին՝ Կաթինայի Պալատին մէջ: Ս. Էջմիածին կը մնայ մինչեւ 1910 Դեկտեմբերի վերջը՝ իբրեւ գաւազանակիր եւ անձնական քարտուղար Իզմիրեան կաթողիկոսի, որուն վախճանումէն ետք (1910 Դեկտ. 24) դպրոցներու տեսչութեան պաշտօնով կը հրաւիրուի Երուսաղէմ, ուր ժամանելով՝ 1911 Մայիսին կը ստանձնէ պաշտօնը, զոր կը վարէ մինչեւ 1930 Յունիս, նոյն տանը ըլլալով տեսուչ տպարանի (1913-1932) եւ Զեռագրաց Մատենադարանի (1911-1925): Թուրք տիրապետութեան վերջին երկու տարիներուն (1916-1917) կ'անդամակցի Երուսաղէմի Նահանգային Ժողովին իւրեւ ներկայացուցիչ Հայոց Պատրիարքարանին:

1917ին աշակերտներու մեծագոյն մասին զինուոր տարուելուն պատճառաւ կը փակուի Ժառ. Վարժարանը երեք տարի: 1920 տարւոյ դպրոցական տարեըջրանի սկիզբը նախածննարկ կ'ըլլայ անոր վերաբացուելուն 6 Թոշակաւոր եւ 13 ծրիաթողակ աշակերտներով, որոնց թիւը ետքէն բարձրացաւ 25-ի: Նոյնպէս պատերազմի տեղծած տնտեսական տագնապին հետեւանքով վանական վարչութիւնը կը ստիպուի փակել տըպարանը 1915-ին ու այնպէս կը մնայ տասնըմէկ տարի: Գլխաւորաբար իր նախածնն. նութեամբ եւ հանգուցեալ Տ. Եղիշէ Դուրեան Պատրիարքի քաջալերութեամբ 1925-ի Մայիսին կը վերաբացուի տպարանը եւ առաջին անգամ մամուլին կը յանձնուին լուսահոգի Պատրիարքին Դուռագներ Մանուկ Յիսուսի Կեանքին ոտանաւոր գրքոյիկ եւ Մաղաբիա Օրմանեան Սրբազանի Ազգապատումի Գ. հատորը, որուն տպագրութեան ծախքը նուիրած էր հանգզ. Պօղոս Փաշա Նուպար՝ եղջանկայիշատակ Տ. Բաբգէն Կաթողիկոսի (այն տանն Եպս.) միջնորդութեամբ: Կը հրաժարի տպարանի տեսչութենէն 1932 Մայիսին:

Դուրեան Սրբազանի գահակալութենէն (7 Նոյմ. 1921) անմիջապէս ետք կ'ընտրուի անգամ Տնօրէն Ժողովի եւ կ'ըլլայ ատենադպիր մինչեւ 1925 եւ ատենապետ 1925էն ցայսօր՝ երկու եւ կէս տարուան ընդմիջումով:

Դիխաւորաբար իր նախածնունդութեամբ 1928ին կը սկսի կառուցուիլ Երուսաղէմի Ս. Քարգմանչաց երկսեռ Նախակրթարանն ու վարժարանը, որուն շինութիւնը կը տեւէ մէկ տարի եւ բացուիմը կը կատարուի յաջորդ 1929ի դպրոցական տարեշրջանի սկզբնաւորութեան:

1922 Մայիս 15ին՝ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովին ընտրութեամբ՝ կը կոչուի Լուսարարապետութեան պաշտօնին, զոր վարեց մինչեւ իր Պատրիարք ընտրուիլը:

Դուրեան Սրբազանի վախճանումէն ետք՝ 1930 Մայիս 5ին Միաբ. Ընդհ. Ժողովէն կ'ընտրուի Պատրիարքական Տեղապահ. պաշտօն՝ զոր կը վարէ մինչեւ լուսահոգի Թորգոմ Ս. Պատրիարքի գահակալութիւնը՝ 1931 Դեկտ. 1: Այս առաջին տեղապահութեան շրջանին Հոգատար Կառավարութեան հետ բանակցութեամբ տեղի կ'ունենայ Կանոնագրի Երուսաղէմի Պատրիարքի ընտրութեան վերաբերեալ երեք յօդուածներու փոփոխութիւնը, յարմարցնելով զանոնք Երուսաղէմի Անգլիական տիրապետութեան հետեւանքով ըստեղծուած նոր պայմաններուն: Այդ առթիւ կը կառուցուի նաեւ Վսեմ. Գալուստ Պէշ Կիւլպէնկեանի նուիրատուութեամբ Ս. Աթոռի մէջ Կիւլպէնկեան Մատենադարանը, որուն հիմնարկութիւնը իր ձեռամբ կը կառարէ 1930 Օգոստ. 1ին: Կը շինուի Դուրեանաբէնք, հանգուցեալ Տ. Եղիշէ Պատրիարքի Քահանայութեան Յիսնամեակի Յոբելեանին առթիւ եղած նուիրատուութեանց զուամբով: Այս առթիւ յիշենք թէ ինքը եղած է Դուրեան եւ Աստուածաւուչի Քարգմանութեան 1500 ամեակի երկու կեդրոնական Յանձնաժողովներու ատենապետը:

Երջանկայիշատակ Թորգոմ Ս. Պատրիարքի անակնկալ վախճանումէն եօթն օր ետք, տարւոյս Փետր. 17ին, երկրորդ անգամ կ'ընտրուի Պատրիարքական Տեղապահ:

Եկեղեցական աստիճաններ ընդունած է՝

1889 Յուլիս 7ին՝ Դպրութեան 4 աստիճաններ՝ Յարութիւն Պատրիարքէն.

1892 Օգոստ. 29ին՝ Աւագ-Սարկաւագ՝ Սահակ Եպս. Խապայեանէ.

1898 Յուլիս 12ին՝ Աբղղայ՝ Յարութիւն Պատրիարքէն.

1902 Մարտին՝ Վարդապետական գաւազանի 4 աստիճան՝ Յարութիւն Պատրիարքէն.

1922 Մայիս 20ին՝ Եպրազոյն Վարդապետ՝ Դուրեան Եղիշէ Պատրիարքէն.

1924 Սեպտ. 21ին՝ Եպիսկոպոս ի Ս. Էջմիածին՝ հանգուցեալ Տ. Գէորգ Ե. Կաթողիկոսէն.

1936 Հոկտ. 21ին՝ Արքութեան տիտղոս՝ հանգուցեալ Տ. Նորէն Ա. Կաթողիկոսէն:

Իր հրատարակութիւններն են՝

1. — Ժամանակագրութիւն Գրիգոր Վարդապետի Դաւանադցւոյ, ներածութեամբ եւ յաւելումներով, 1915:

2. — Հ. Թ. Սաւայանի Երուսաղէմի Պատմութեան զբաբար ընագիրէն աշխարհաբարի թարգմանութիւնը, երկու հատոր, ներածութեամբ եւ յաւելումներով, 1930:

3. — Հասցեօր Պատմութեան, թարգմանութիւն, 1932:

4. — Տպարան Առաք. Արքեպիս. Ս. Յակոբեանց, Հարիւրամեայ Յոբելեանին առթիւ, 1933 (արտատպուած «Սիոն»էն):

5. — Օրագրութիւն Երեմիա Ձեկայի Քեօմիւրեանցի, ներածութեամբ եւ յաւելումներով, 1939:

1926էն սկսեալ կը կազմէ Երուսաղէմի Օրացոյցները, ըստ Հին Տոմարի:

Ասոնցմէ՝ զատ ունի բազմաթիւ հայացումներ եւ կրօնաբարոյական, բանասիրական յօդուածներ՝ Հին Իսրայէլի պատմութեան, սոփորութեանց եւ Ս. Երկրի հնախօսութեան վերաբերեալ՝ Սիոնի եւ զանազան հանդէսներու եւ տարեցոյցներու մէջ:

Իր անտիպ գործերն են՝

1. — Երուսաղէմի Ձեռագրաց Մատենադարանի 52 Աստուածաշունչներու ընդարձակ ցուցակը:

2. — Երուսաղէմ յրեքաց Պատմութիւն եւ հնախօսութիւն, թարգմանութիւն:

3. — Դիւան Ս. Յակոբայ, հաւաքածոյ վերջին չորս դարերու Կաթողիկոսական, Պատրիարքական կոնդակներու եւ եկեղեցական ու աշխարհական յայտնի ազգայիներու բազմաթիւ թղթակցութեանց: